

Végül is elmondhatjuk, hogy Jókai írói névadása nemcsak eredetien tükrözte az akkori gondolatvilágot, annak ábrándjaival és hullámszásával, hanem vissza is hatott rá. Ezt ugyanúgy tanúsíthatják azok, akik gyermekeiket Tímeának, Noéminek hívták, mint a költők és elbeszélők, akik ebben is az ő példáját követték. Ez utóbbinak számbavétele azonban még meg sem kezdődött.⁹

A nevek írásában a JKK-t (*Jókai Mór összes művei*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1962.), a befejezetlen szövegkritikai kiadást követtem.

A regénycímek rövidítéseinek feloldása – időbeli sorrendben – a következő: EMN (*Egy magyar nábob*), KZ (*Kárpáthy Zoltán*), RJT (*A régi jó táblabírák*), ECS (*Az elátkozott család*), SZG (*Szegény gazdagok*), ÚF (*Az új földesúr*), FV (*Felfordult világ*), PD (*Politikai divatok*), MM (*Mire megvénülünk*), FGY (*Fekete gyémántok*), KEF (*A köszívű ember fiai*), ESM (*Eppur si muove*), JSZR (*A jövő század regénye*), ETÖ (*Enyim, tied, övé*), ÉK (*Az élet komédiásai*), EI (*Egy az Isten*).

NAGY MIKLÓS

Krúdy Gyula személynévadása első Szindbád-kötetében

Krúdy névadását eddig két alapvető tanulmány tárgyalta: a Kovalovszky Miklóse (1956) és a J. Soltész Kataliné (1989). Kovalovszky úttörő, Krúdy-rajongását is megvalló dolgozatában több máig meghatározó gondolatot villantott fel, J. Soltész Katalin pedig már – a személynevek valóságosságát vagy fiktív jellegét véve alapul – rendszerezett is. A vizsgált névanyagot mindketten több Krúdy-műből válogatták. Ettől a módszertől eltérve, újabb tanulságok reményében, én egy korpusz, azaz egy jellemző Krúdy-kötet személynévanyagának teljes egészét vizsgálom néhány fontosabb szempontot érvényesítve.

A Szindbád ifjúságát nem előzetes névtani felmérés alapján választottam, hanem azért, mert ez az egyik legismertebb és legfontosabb Krúdy-mű: a Krúdy-Szindbád mítosz megalapozója, az író legsikeresebb és legmarkánsabb korszakának nyitánya.

A megválaszolandó nem mellékes kérdések egyike az, hogy mennyiben tekinthető egységes műnek, azaz egy egységnek a Szindbád ifjúsága. A válasz csak árnyalt lehet: a mérleg mindkét serpenyőjébe kerülnek súlyok. Az egység mellett

⁹ BAROS GYULA: Jókai a szépirodalomban. Bp., 1925. 7–9. (Idéz olyan költeményeket, amelyek Noémi nevének és alakjának népszerűségét tanúsítják.)

szól, hogy Krúdy maga is minősítette regénynek (TÓBIÁS 1964: 252); vannak novellák, amelyek egy eseménysort tárgyalnak; idetartozik a keletkezési idő és nem utolsósorban a stílus azonossága is. Másrészt viszont novellákról van szó, tehát a kötet írásai önmagukban is megállnak; aztán világosan két csoportra válnak a Szindbád-novellák és a többiek, így a nyíregyházi emlékeket idézőknek az a része, amelyeknek a hőse Macskási és az Özvegy asszony álma. Magam mégis arra hajlok, hogy nemcsak könyvészeti szempontból tekinthető egységnek a mű, hanem mint irodalmi alkotás is. További érvek felsorolására, a fentiek kifejtésére azonban itt nincs módom, előreutalok azonban még az alább tárgyalandó névanyagra, hiszen összességében az is az egységességet bizonyítja.

Különböző okokból – a legfőbbek a dolgozat kötött terjedelme és az íróinéva-dás-vizsgálatok eddigi fő iránya (vö. KOVALOVSKY 1934, J. SOLTÉSZ 1979, VITÁNYI 1981 stb.) – csak a személynevekkel foglalkozom. A kötetben ezekből 77-et találtam.

1. A névelemek szerinti csoportok

	Női		Férfi		Női és férfi együtt	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Teljes név	5	6,4	12	15,5	17	22,0
Csak családnév	8	10,3	28	36,6	36	46,7
Csak keresztnév	17	22,0	3	3,8	20	25,9
Egyéb (álnév, ragadványnév)	22	2,5	2	2,5	4	5,1
Összesen	32	41,5	45	58,4	77	100

Néhány novellában több névváltozattal is említetik egy-egy szereplő: pl. *Rácsky kisasszony*, *Rácsky Klára*, *Klára*; *Macskási*, *Gyuri* stb. Az elbeszélő azonban általában ilyenkor is csak egy formát használ konzekvensen, és a másik (vagy a többi) alig fordul elő, pl. a Női arckép a kisvárosban *Lenkéjének* teljes hivatalos neve, a *dr. Szolyvai Mártonné* csak egyszer szerepel a szövegben. Ezekben az esetekben a statisztikában csak a domináns formát jelenítettem meg, de az Adattárban zárójelben megadom a másik névelemet is, ill. a teljes nevet.

Egy szereplő viszont kétszer – természetesen két névvel – szerepel az összegzésben: a Szindbád titka két élesen elváló részében a főhősnő először *Fánikának*, majd „*Kismadár*”-nak neveztetik. A névváltozás nem esetleges, az idő múlása (Szindbád el is felejtí a lány nevét!) és Fáni sorsának változása az oka.

1.1. Krúdy a nő alakokat igen ritkán nevezi meg a teljes névvel, a becézés ekkor is többször előfordul: pl. *Kovács Eszti*, *Lányi Ilka*. A férfiak esetében jóval ritkább a becézett keresztnév, 12-ből csak 2, az egyik ráadásul egyértelműen pejoratív említőnév (vö. HAJDÚ 1974: 42–43). *Mályvai Ferkó*, a „hordóhangu pap” (Sz.: 144) szinte házasságszédelgőként él vissza a Zaturecky kisasszonyok naivitásával. Ezért nem jár neki – pap volta ellenére sem – a tiszteletadóbb hivatalos forma.

1.2. Éles aránybeli eltérés látható férfi és női alakok között abban a csoportban, amelyekben csak a családnevet használja Krúdy, az arány 8:28, ez a női neven belül 25%, a férfineveken belül 62,2%-ot jelent, a 8 női névből 6 *-né* asszony-

névképzős, 2 a *kisasszonnyal* egészül ki. A férfiak családnevei mellett is szinte mindig áll kiegészítő elem: *gróf Lubomirski úr, lovag Bertyánszky, Bacsó kertész, Portobányi úr, Rácsky őrnagy, Beretvás kománk, Testori cukrász, Mányoki bácsi, Oprics mester* stb.

1.3. Fordított a nemek közötti arány a csak keresztnéven szereplők esetében: nők: 17, ez a női nevek 53,1%-a, férfiak: 3, ez 6,6%. Tudva, hogy Krúdy világának centrumában a nők vannak, a bensőséges viszonyt kifejező keresztnévek gyakorisága persze nem lehet meglepő. Ráadásul e női keresztnévek több, mint fele becézett alakban szerepel. Szindbádot „*csak a nők mulattatták, csak ők érdekelték. Amit tanult, olvasott vagy utazott, mind csak azért tette, hogy a nőknek hazudhasson, mesélgethessen. A legszebb tengeren, a legnagyobb felhők és a legpirosabb vitorla alatt sem látott mást, mint a tengerparton fürdő halászléányt ... igazán csak az idegen, eljövendő nőket leste a szemével, a szívével*” (Sz.: 53).

EDER ZOLTÁN hívta fel a figyelmet arra, hogy a költők feltűnően vonzódnak az olyan női nevekhez, amelyekben a lágy, édes *l* hang fordul elő, néha ilyen kedvesük valódi neve, néha maguk adnak ilyet, pl. Júlia, Célia, Lilla, Lolli stb. (J. SOLTÉSZ 1979: 130). Szindbád szerelmei, szeretett hölgyei között van *Lenke, Amália, Mácsi, Karolin, Elza*, kellemes akusztikai hatású az *Anna* és az *Emma* is. A jelentésszociáció növeli a *Mária* értékét.

1.4. Ritka az álnév, ragadványnév, ezek azonban különös figyelmet érdemelnek jelentőségük miatt. Idetartozik maga a legfontosabb név, a *Szindbád* is. Erről ezt olvassuk a *Szindbád*, a hajós c. novellában: az „*álnév még abból az időből eredt, midőn az algimnázium növendékei az ezeregyéjszaka tündérmeséit olvasták és maguknak hősokeket választottak a rege alakjaiból ...*” (Sz.: 5). Az ifjú Krúdy alteregója azonban nem minden novellában *Szindbád*, három elbeszélésben (Szegény lányok élete, Szegény lány szerelme, Szegény lányok kenyeré) a *Macskási* nevet használja az író. Ez a kettősség is jelzője egy stádiumnak: ekkor formálódik Krúdy *Szindbádjának* legendás alakja, világa. A *Szindbád*- és a „*Macskási-novellák*” világképe, stílusa lényegileg azonos, csupán a főhős neve különbözik.

Kitüntetett szerepe van a „*Kismadár*” névnek is a *Szindbád* titka c. elbeszélésben. A főhősnő először *Fánikának* neveztetik, a második rész cselekményének azonban más a színhelye és jóval később játszódik, *Szindbád* ekkor már *Fánika* „*nevét elfeledvén mint » kismadár«-ról emlékezett meg magában*” a lányról (Sz.: 107). Ezután a „*Kismadár*” nevet használja az elbeszélő és *Szindbád* is, egészen a történet végéig, csak a lány halálhírét hallva adja vissza *Szindbád* az eredeti nevet: „*– Meghalt Fáni? – kiáltotta elváltozott hangon*” (Sz.: 117).

A másik két idetartozó név viselője mellékszereplő: *Trilla* neve és személye csak egyszer bukkan fel, *Lubomirski gróf* nevét pedig a megdöbbentő hasonlóság miatt adja *Szindbád* a *Krakkói kalaphoz* címzett fogadó tulajdonosának.

2. A nevek valószerűsége

2.1. Krúdy névadására általában jellemzőek a stilizált, valószerűtlen személynévek, pl. *Matskaházi Klaránsz, Szerelmevölgyi Áldáska, Császárkabáti* stb. (J. SOLTÉSZ 1989: 453–55). A *Szindbád* ifjúságában ezzel ellentétben csak valószínű, realisztikus nevek fordulnak elő, ez azért is különös, mert az álom és

valóság, reális és irreális ellentéte az egyik legfontosabb szövegszervező elv. (A későbbi Szindbád-novellákkal összevetve ezt a tényt nem lényegtelen változások lennének leírhatók.)

A valószerű, realisztikus jelleg a „szabolcsi személynevek”, azaz a nyíregyházi, Szabolcs megyei emlékeket idéző novellák szereplőinek nevei esetében két fő forrásból táplálkozik. Egyrészt gyakran szerepelnek a századvégen vagy korábban itt birtokos nemesi családok, ill. Nyíregyházán jól ismert polgárcsaládok, személyek nevei: *Zaturecky* (vö. BOROVSZKY: 537), *Beretvás* (vö. BOROVSZKY: 311), *Lányi* (vö. BOROVSZKY: 289, KEMPELEN 1913: 342), *Bakai cigányprímás* (vö. MARGÓCSY 1986: 55), *Simkovics* (vö. GEDULY 1896: 249, HENZSEL 1985: 306), *Somogyi* (vö. BOROVSZKY: 41), *Krenko* (vö. GEDULY 1896: 251, 254).

Másrészt Krúdy kisebb-nagyobb mértékben megváltoztatja valóságos személyek neveit, de azok még egyértelműen azonosíthatók: *Ketvényi Nagy Sámuel* – Dálnoki Gaál Gyula (vö. KATONA 1971: 58–61), *Testori cukrász* – Tester cukrász (vö. MARGÓCSY 1984: 113), *Krucsay Emánuel* – id. Krúdy Gyula (vö. KATONA 1971: 23–25). Anyai nagybátyját *Csáki Pál* néven szerepelteti Krúdy, és igazi dzsentrinek ábrázolja. A valóság nem csupán annyi, hogy Krúdy édesanyjának *Csákányi* volt a családneve, hanem az is, hogy „szegény porleány” volt (KATONA 1971: 36). A *Csáki* jóval előkelőbb hangzású, hiszen a Csáky grófi család, amely egyébként Nyíregyházán is birtokos volt a XVII. században (MEZŐ 1973: 57), országszerte ismert volt. Krúdy ezt az irodalmi névadását a fikció szintjéről átvitte a valóságba, hivatalossá tette, amikor anyja nevét 1915-ös katonai igazolványa sajátkezűleg kitöltött részében *Csákyként* adta meg (az igazolvány fotója: TÓBIÁS 1964: 151).

A stilizált nevek hiányának feltűnő jele az olyanféle beszélő nevek elmaradása, mint *Kocintsi*, *Csinosi*, *Álomházi* (sok hasonló példa: J. SOLTÉSZ 1989: 455–6). Művészebb, rejtettebb módon utalnak (vö. KOVALOVSKY 1934: 39–40), általában a jelentéshangulattal, de egyéb módon is, pl. hangszimbolika, jelentésszociáció, a névviseelőre a következők nevek: *Mária*, a Szindbád, a hajós c. novella szereplője 16 évesen hal meg, „*fehér ruhában és fehér cipőben feküdt a koporsóban*” (Sz.: 14), ártatlansága, fehérsége Szűz Máriával hozza összefüggésbe; *Ferenc* (Sz.: 2) – szerzetes; *H-né Galamb Irma* hangja „*turbékolt*” (Sz.: 77), „*gömbölyű mellét, mint egy madár*” (Sz.: 79) hintáztatta meg, kedves melegségéhez, jóságához is illik a neve; a mogorva *Gogolyák*; *Snell* (= gyors) úr, a tornatanár; *Szurmay ezredes*, a nevében rejlő *szúr* nemcsak katona voltára, hanem szúrós, mogorva magatartására is utalhat; *Krájczér Vincze*, a Tamásiak ősapja Magdeburg-ban volt hamispénzverő a harmincéves háború idején.

A névanyag vizsgálatát természetesen szeretném újabb szempontok bevonásával bővíteni a későbbiekben. Az életmű további névtani vizsgálatának szükségére utalt már Kovalovszky is, amikor azt írta, hogy Krúdy „számára fokozott, különös jelentőségük van a neveknek” (KOVALOVSKY 1956: 527).

A névtan elengedhetetlennek tűnik Krúdy világának mélyebb megértéséhez, stílustörténeti szerepének megítéléséhez is.

Adattár

Teljes név

Női

H.-né Galamb Irma
Kovács Eszti
Lányi Ilka
Somogyi Eszter
Virágvölgyi Hermina

Csak családnév

Női

Kleinné
özvegy Macskásiné
Mányokiné
Metternich hercegné
Morvainé
Rácsky (kisasszony)
Stern (kisasszony)
Tamásiné

Csak keresztnév

Női

Amália
Amália (2.)
Anna
Anna (2.)

Férfi

Czenyuga Pál
Csáki Pál
Gláber Ferdinánd
Ketvényi Nagy Sámuel
Kopeczky Sámuel
Krájczér Vincze
Krucsay Emánuel
Mályvai Ferkó
Orbán Jóska
Orbán Mihály
Perhlimovszky Pál
Szalók Pál

Férfi

Bacsó
Bakai
Beretvás
Bertyánszky
Boka
Czirmai
Csécseri
Dobiecski
Gogolyák
Krenko
Lubomirski
Macskási (Gyuri)
Mányoki
Marchali
Mitrovay
Oprics
Pápai
Portobányi
Rácsky
Sándori
Simkovics
Sivó
Snell
Szukovics
Szurmay
Testori
Tóth
Zaturecky

Férfi

Ferenc
Ferenc (2.)
Fritz

Elza
 Emma
 Fáni
 Irma
 Janka
 Juci
 Karolin (Zaturecky kisasszony)
 Lenke (dr. Szolyvai Mártonné)
 Málcsi
 Mária
 Mimi
 Téssza
 Tini (Zaturecky kisasszony)

Egyéb (álnév, ragadványnév)

Női

Kismadár
 Trilla

Férfi

Lubomirski
 Szindbád

Hivatkozások

- Sz.: Krúdy Gyula: Szindbád ifjúsága. Nyugat, Bp., 1911.
- BOROVSKY: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. „Apollo” Irodalmi Társaság, Bp., é. n. (1900).
- GEDULY 1896: Geduly Henrik: Nyíregyháza az ezredik évben. Nyíregyháza.
- HAJDÚ 1974: Hajdú Mihály: Magyar becézőnevek (1770–1970). Akadémiai Kiadó, Bp.
- HENZSEL 1985: Henzsel Ágota: A nyíregyházi bokortanyák 1850. évi összeírása. In: Gyarmathy Zsigmond (szerk.): Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás. V–VI. Nyíregyháza.
- KATONA 1971: Katona Béla: Krúdy Gyula pályakezdése. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KEMPELEN 1913: Kempelen Béla: Magyar nemes családok. VI. Grill Károly Könyvkiadó-vállalat, Bp.
- KOVALOVSKY 1934: Kovalovszky Miklós: Az irodalmi névadás. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.
- KOVALOVSKY 1956: Kovalovszky Miklós: Krúdy Gyula és a nevek. In: Bárczi Géza, Benkő Loránd (szerk.): Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára. Akadémiai Kiadó, Bp.
- MARGÓCSY 1984 és 1986: Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák. Fejezetek a régi Nyíregyháza életéből I. és II. Nyíregyháza.
- MEZŐ 1973: Mező András: Nyíregyháza története 1753-ig. In: Németh Péter–Mező András: A régi Nyíregyháza. Nyíregyháza.
- J. SOLTÉSZ 1979: J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Bp.
- J. SOLTÉSZ 1989: J. Soltész Katalin: Krúdy Gyula névadása. Nyr. 452–464.
- TÓBIÁS 1964: Tóbiás Áron: Krúdy világa. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Bp.
- VITÁNYI 1981: Vitányi Borbála: Személynévadás Tömörkény István műveiben. Magyar Névtani Dolgozatok 11., Bp.

PETHŐ JÓZSEF